

Відділ для виконання покладених на нього завдань має право: отримувати від структурних підрозділів регіонального та місцевих центрів документи, довідки, розрахунки, інші матеріали та інформацію, необхідні для виконання покладених на нього завдань; участь у нарадах та інших заходах, що проводяться місцевими, регіональними та Координаційним центром з питань, що належать до компетенції Відділу; надавати роз'яснення питань, що належать до компетенції Відділу; отримувати матеріально-технічне забезпечення, необхідне для нормальної роботи Відділу; інформувати директора місцевого центру про покладення на Відділ завдань, що не належать до їх компетенції, а також у разі ненадання відповідними структурними підрозділами чи посадовими особами документів та інших матеріалів, необхідних для виконання покладених на нього завдань; залучати за погодженням з директором місцевого центру працівників місцевого центру для підготовки документів, розроблення та здійснення заходів, що здійснюються Відділом відповідно до покладених на нього завдань; Ініціювати зустрічі та обговорення питань, що належать до компетенції Відділу [3].

Отже, Відділ правової інформації та консультацій місцевого центру з надання БВПД має на меті надання безкоштовної правової інформації та консультацій, що є важливим для тих, хто не має можливості звернутися до адвоката. Це може допомогти підвищити рівень правової свідомості населення і зменшити кількість правових порушень. У свою чергу Відділ організації надання БВПД та роботи з адвокатами місцевого центру з надання БВПД відповідає за організацію роботи центру з надання БВПД та забезпечення співпраці з адвокатами. Це дозволяє забезпечити доступність правової допомоги та зменшити витрати на її надання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 18.04.2023).
2. Про відділ правової інформації та консультацій місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги: Типове Положення від 09.06.2017 р. № 149 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149419-17#top> (дата звернення: 18.04.2023).
3. Про відділ організації надання безоплатної вторинної правової допомоги та роботи з адвокатами місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги: Типове Положення від 09.06.2017 р. № 149 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149419-17#top> (дата звернення: 18.04.2023).

Радько Антон Ігорович

студент 2 курсу, спеціальність «Політологія»

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор

Вегеш Микола Миколайович

ЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «АВТОРИТАРИЗМ» У ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

Загальновідомо, що «авторитаризм» – це певний різновид державного режиму з своїми характерними ознаками порівняно з іншими (демократичний, тоталітарний). Але досить актуальною залишається проблема чіткої детермінації рис цього явища крізь його неоднозначну політичну історію існування, де він зазнав великих модифікацій, змін – і відповідно критик широкого кола політичних філософів, професійних учених-політологів, що представили яскравий спектр власної думки щодо питання об'єктивної дефініції поняття «авторитарний режим».

Зарубіжна наукова думка про ознаки авторитаризму. Концептуальне осмислення світом комплексу авторитарних порядків держав почалося впродовж другої половини

двадцятого століття, так званої «*третьої хвилі демократизації*», покликаної за допомогою науково-технічної революції продовжити свій вік якнайдовше.

Найбільше в згаданій царині досягли успіхів західноєвропейські та американські суспільнознавці, соціологи, філософи, політологи. Відомо, що наріжною цеглиною будь-якого політичного режиму є категорія влади, її характер тощо. Тому першим логічним кроком до дослідження державного режиму є детермінація його ключових рис влади.

Досить гідним першопрохідцем у вирішенні вищезначеного питання став британсько-австрійський учений-соціолог Карл Поппер, який активно пролонгував цю проблематику у своїй двотомній праці «Відкрите суспільство та його вороги». Ось так у цій книзі Поппер висловився про цей режим влади: «*Прихильник авторитарної влади буде відбирати людей, котрі слухатимуться, віритимуть, легко підпадатимуть під його вплив. Утім, у такий спосіб він неминуче відбиратиме посередності, бо відмітатиме всіх, хто бунтує, сумнівається і насмілюється чинити опір його впливові... Звісно, влада завжди буде переконана у своїй здатності розпізнавати ініціативних. Проте, маючи під цим на гадоці лише вміння швидко розгадувати їхні наміри, вони ніколи не зможуть побачити різницю між намірами та ініціативою*» [3, с. 156]. Таким чином учений відповів на питання не тільки виокремлення основних ознак природи авторитарної влади, але й на стислу характеристику політичної культури та поведінки її носія, підпорядкованого йому населення.

Після видання наведеної праці у світі пробудився значний інтерес до неупередженого та об'єктивного вивчення «*закритих суспільств*» СРСП та його сателітів на міжнародній арені, унаслідок чого з'явилося багато наукових дослідів і праць щодо порушеної тематики.

Сьогодні найбільш концептуальним й послідовним теоретиком детермінації авторитарних режимів, за Міжнародною Енциклопедією Політичної Науки (оригінальна назва англ. «*International encyclopedia of political science*»), є американський політолог Хуан Лінц [1, с. 108].

З його публікації «Тоталітарні й авторитарні режими» (ориг. назва англ. «*Totalitarian and Authoritarian Regimes*») можна вивести вельми цікаві три ознаки авторитаризму, які автор визначив як фундаментальні:

Обмежений плюралізм: «*Обмеження плюралізму може досягатися за допомогою відповідних законів, а може забезпечуватися de-facto, воно може бути більш-менш суворим, стосуватися лише певних політичних груп або ширших верств інтересантів — головне, щоб залишалися групи, які не створені державою або не залежать від неї, незважаючи на явне втручання держави в політичний процес. У деяких режимах допускається інституалізована політична присутність обмеженої кількості незалежних груп і навіть заохочується створення нових, проте ні в кого немає сумнівів, що правителі самі вирішують, яким групам дозволено існувати і на яких умовах. В авторитарних режимах представники різних груп та інституцій потрапляють у владу не просто тому, що вони користуються підтримкою відповідної групи, а тому, що їм довіряє правитель або владне угруповання, і вони, безумовно, зважають на статус та вплив останнього*» [2].

Переважання значення менталітету, ніж ідеології для легітимації режиму: «*У визначенні авторитарних режимів ми використовуємо поняття менталітету, а не поняття ідеології... В ідеологіях міститься сильний утопічний елемент; менталітет ближче до сьогодення чи минулого. Для тоталітарних систем характерні ідеологічні системи, засновані на постійних елементах, що мають сильний вплив і закриту когнітивну структуру, також серйозну стримувальну силу, важливу для мобілізації мас і маніпуляцій ними... Ментальності складніше описати як зобов'язання, що вимагають беззастережної прихильності як з боку правителів, так з боку підданих, навіть якщо їхня реалізація досягається ціною примусу.. Сильно розрізняються спектр питань, відповіді на які можна отримати з ідеологій та ментальностей, точність цих відповідей, логіка процесу їхнього вилучення, а також наочність протиріч між політикою, ментальностями та ідеологіями, що проводиться... Насправді питання слід ставити так: які особливості внутрішнього устрою влада заважає запровадити чітку ідеологію у таких режимах? На мою думку, складна коаліція сил,*

інтересів, політичних традицій та інститутів — все це і становить обмежений плюралізм — змушує правителів відсилати як символічний референт до найменшого спільного знаменника цієї коаліції. Таким чином правителям у процесі захоплення влади вдається нейтралізувати щонайбільшу кількість потенційних опонентів (за відсутності високомобілізованої маси прихильників). Розмитість ментальності пом'якшує розколи в коаліції, унаслідок чого правителі отримують можливість зберігати лояльність докорінно несхожих між собою елементів.» [2].

Відсутність, недостатній рівень мобілізації суспільних мас: *«За відсутності ідеології авторитарним режимам доводиться розплачуватись тим, що вони практично позбавляють себе можливості мобілізувати маси, щоб змусити їх емоційно та психологічно ототожнювати себе з режимом. Відсутність опрацьованої ідеології, відчуття загальної свідомості громадського життя, далекосяжних задумів, апріорної моделі ідеального суспільства знижує привабливість таких режимів для людей, що ставлять в основу ідеї, сенсів, цінностей.» [2].*

Дуже глибоке й тонке визначення рис авторитарних режимів Лінца разом з їхньою доступною соціально-психологічною характеристикою від Поппера створюють відмінний ґрунт для прикладних і більш точних наукових пошуків із скрупульозною типізацією й визначенням ознак як з метою дошкільного аналізу, так і задля ефективного опанування політичної культури.

Сучасна українська політологія про риси авторитарних режимів. Тільки здобувши незалежність від комуністичного диктату, українська академічна громадськість відкрила для себе широкий світ політичної науки, яка є головним зняряддям для об'єктивного осмислення бездержавного та антидемократичного минулого. З огляду на це для української політології нагально необхідний чіткий аналіз авторитарних режимів як найбільш можливої загрози для молодого та вразливої демократії українства. Але принагідно, що за 30 років суверенітету українські політикознавці досягли певних успіхів в описаній царині. Тому здійснимо огляд характеристики авторитарних політич сучасної вітчизняної політичної думки.

Визнаючи свого часу вагу досить важливої невирішеної проблеми концептуалізації авторитаризму, за допомогою якої можна буде чітко надавати державам відповідну кваліфікацію політичного режиму, молодий львівський доктор Ph. з політичних наук Геннадій Шипунов здійснив науковий дослід з виведення ознак-індикаторів режимів влади, які можна віднести до авторитарних. Стисло викладімо результати його спроби детермінації:

Відсутність регулярних, вільних та конкуренційних виборів, у результаті чого відбувається привласнення влади однією людиною або невеликою групою осіб;

Наявність сильної виконавчої влади, що виявляється в її домінації над законодавчою (в тих режимах, у яких існують парламенти) або в наділенні її всіма законодавчими функціями (там, де парламентів нема);

Практика ухвалення політичних рішень на основі волі вищого керівництва, а не згідно з наявною правовою базою. Нормативні обґрунтування рішення або з'являються постфактум, або ця воля стає основою для її подальшого перетворення в закони чи інші нормативно-правові акти;

Призначення на всі вищі державні посади відбувається за рішенням головного центру влади на основі або особистої відданості кандидатів цьому центру, або партійної приналежності (домінуючої партії (в умовах формальної багатопартійності) чи до монопартії (у разі заборони діяльності інших партій);

Громадяни позбавлені не тільки реального впливу на формування державної політики, а й інструментів нагляду та контролю над діяльністю державного апарату;

Існування в умовах обмеженого плюралізму семі-, та псевдоопозиції, яка виникає на основі дозволеного, а іноді й заохочувального владою, «конструктивного» критицизму. Водночас забороняється та карається існування тих опозиційних груп та організацій, критику яких влада розцінює як «деструктивну», що насправді означає наявність з їхнього боку реальної загрози позиціям правлячої еліти;

Заборона та закриття опозиційних засобів масової інформації, що позбавляє громадян права доступу до альтернативної інформації, а опозицію – інституціоналізованих каналів впливу на маси;

Реалізація влади, зокрема, забезпечення виконання її наказів у суспільстві, переважно відбувається не на основі авторитету, а за допомогою системи санкцій та застосування засобів примусу. Легітимізацією влади є не авторитет, а сила;

Армія, поліція, спецслужби та судові органи позбавлені громадського контролю та перебувають у прямій залежності від правлячої еліти, яка використовує їх у якості інструментів для боротьби з політичними конкурентами та забезпечення виконання своїх наказів у суспільстві;

Відсутність політичної відповідальності з боку як самої правлячої еліти, так і тих організацій та груп, вплив яких на політичний процес країни дозволяється владою [4, с. 336-337].

Така широка характеристика, що дозволяє досить точно визначити політичну сутність методів реалізації влади заслуговує на високу оцінку й відповідне прикладне застосування як у безпосередніх життєвих ситуаціях, так і глибоких наукових дослідженнях – історичний аналіз форм державотворення, розвитку та еволюції політичної думки тощо.

Отже, розглянувши найбільш відомі наукові концепції характеристики авторитарних режимів зарубіжної та української думки, можна вивести їхні загальнотеоретичні ознаки, що виявляють їхню сутність як історично, так і політично:

Психологічний відбір носіями влади соціальної опори, що «легко підпадатиме під її вплив», з якої вона створюватиме слухняні посередності, що не володітимуть чіткими ініціативами чи намірами до політично значних дій.

Легітимація влади авторитаристів відбувається за допомогою ментальних цінностей, які дають можливість зберігати відносний консенсус у владній коаліції обмеженого плюралізму та низьку мобілізацію мас, завдяки чому можна легко усувати з них потенційних опонентів.

Для авторитарних режимів характерний обмежений плюралізм, акцептований панівної елітою, який за її волею може мати можливості до так само обмеженої критики влади, що створюватиме необхідні для міжнародного іміджу декорації демократії.

Авторитарні держави не можливі без цілковитого погодження й контролю над державними структурами та обмеженим плюралізмом суспільства, забезпеченим контролем над ЗМІ, створенням структурованого й відданого карально-реприсивного апарату, підпорядкуванням собі судової та військової систем.

Як для всіх антидемократій авторитаризму характерний специфічний суспільно-політичний апарат здійснення влади: фактичним джерелом державної влади є обмежене коло панівної еліти, де через відсутність ідеології наявні розбіжності, розмиті спільною ментальністю; машина публічної влади складається з усіх гілок, у яких владу розподілено нерівномірно – здебільшого виконавча влада приймає нормативно-правові акти, інші рішення, які в розвинутих демократіях укладає законодавча влада, суд підпорядковано владній верхівці; такий уклад можливий завдяки формальному позбавленню реальної правомочності чи усунення системи стримувань і противаг, громадської системи контролю над органами тощо.

Через відсутність ідеології та природну мінливість ментальності підпорядкованого електорату авторитаризм вимушений регулярно шукати нові джерела вкорінення своєї влади на кшталт історичних традицій, харизми лідера, у зв'язку з чим його політична стабільність на практиці ставиться під глибокий сумнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ergun Özbudun. AUTHORITARIAN REGIMES. *International encyclopedia of political science*. VOLUME 1 / edited by Bertrand Badie, Dirk Berg-Schlosser, Leonardo Morlino. 2011. SAGE Publications. 107-118 p.
2. Totalitarian and Authoritarian Regimes. By Juan J. Linz. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2000. 343pp.
3. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги . Том 1 / Переклад з англ. О. Коваленка . Київ :

Основи, 1994. 444 с.

4. Шипунов Г. Авторитарний політичний режим: теоретико-методологічні підходи до визначення . Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. Львів, 2014. Вип. 5. С. 329-338.